

Frösåkers härad.

Socknar: Edebo, Harg, Hökhuvud, Börstil, Valö, Forsmark och Gräsö.

Häradet, som är det nordligaste i Stockholms län, omsluter också städerna Östhammar och Öregrund.

Från Frösåkers härad äro 9 ristningar kända, U 595—603. En av dessa ristningar, U 601, bär ornamentik men inga runor. Runinskrifterna på U 596 och U 602 sakna, av allt att döma, språklig innebörd.

Av de 9 runristningarna finnas 2 i Hargs socken (U 595, 596), 3 i Hökhuvuds socken (U 597—599), 2 i Börstils socken (U 600, 601) och 2 i Valö socken (U 602, 603). Av dessa inskrifter äro två numera försvunna och endast kända genom äldre uppgifter, nämligen U 601 och U 603. Av U 597 är endast ett fragment i behåll.

Redan Bureus och hans samtida kände från Frösåkers härad 7 ristningar: U 595, 597—602. Av dessa har Bureus själv undersökt alla utom U 601. Det obetydliga fragmentet U 603 kom i dagen vid Johan Hadorphs resa, och den första kända uppgiften om U 596 härrör från 1700-talet. I *Bautil* finnas avbildningar av samtliga ristningar, med undantag för U 596: U 595 (B 558), U 597 (B 557), U 598 (B 555), U 599 (B 556), U 600 (B 552), U 601 (B 553), U 602 (B 554), U 603 (B 554). I Liljegrens *Runurkunder* finnas också dessa upptagna, L 266—273.

595. Hargs skog, Hargs sn.

Pl. 138, 139.

Litteratur: B 558, L 273, D 2: 275. J. Bureus, *Runakänslanäs lärspan* (1559), *Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta* (1624), n:r 13 (Fa 10: 1 n:r 13), Fa 6 s. 44 n:r 19 (Bureus' egen uppteckning), s. 192 n:r 133 (Rhezelius), Fa 5 n:r 182, Fa 12 bl. 45, Fa 10: 2 n:r 2, Fa 1 s. 45, Fa 14 s. 117, 126 f., 203, 213, 238, 239, 240; M. Aschaneus, F b 18 s. 337, 391; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 175, F 11 n:r 14; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 137; O. Verelius, *Manuductio ad runographiam* (1675), s. 65; N. Celsius (resp. Laurentius Sepelius), *Roslagia* (1721), s. 38; P. Dijkman, *Historiske Anmärkningar* (1723), s. 91 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 200; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 229, *Resa til Helsingland År 1763* (Fe 23), s. 40, *Anteckning i R 556 a* (Bautil); F. V. Radloff, *Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län* 1 (1804), s. 184; N. H. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* 3 (1830), s. 152; J. G. Liljegren, *Run-Lära* (1832), s. 187; S. Bugge, *Bidrag til Tydning af de ældste Runeindskrifter* (i: *Tidskrift for Philologi og Pædagogik* 7, 1866), s. 234; R. Dybeck, *Runa* (fol.), h. 5 (1872, 73), s. 76, 90; G. Stephens, *ONRM* 1, s. LXI, not 1, *ONRM* 3, s. 309; UFT h. 9 (1880), s. 129, h. 38 (1923), s. 118; E. Brate, *Anteckningar* 1917 (ATA); *Östhammars Tidning* ^{15/6} 1917; E. Salvén, *Bonaden från Skog*, Stockholm 1923, s. 64, 73 och 82 f.; O. v. Friesen, *Runorna i Sverige* (1928), s. 77 f., *Runorna* (1933), s. 229 f.; E. Klein, *Bilder ur Sveriges historia* (1931), s. 159; H. Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets akademien* 1, s. 46; E. Floderus, *Från hedendom till kristendom* (i: *Svenska folket genom tiderna* 2 (1938), s. 80, 81.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (på runtavlan 1599, i Fa 5 och Fa 10: 2), träsnitt (i *Monumenta Sveo-Gothica*, Fa 5, Fa 10: 1 n:r 13, Fa 10: 2 samt i Verelius' a. a.); J. Rhezelius, teckning (i Fa 10: 1 n:r 175 och i F 11); Aschaneus, teckning (i F b 18, s. 337); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 558); Dybeck, teckning (D 2: 275); Brate, foto 1917 (ATA), återgivet av Klein i a. a., av Salvén i a. a. och av Floderus i a. a.; v. Friesen, foto (i: *Runorna i Sverige* och i: *Runorna*, 1933); S. B. F. Jansson, foto 1943 (ATA).

17. På Hargs skogh i Vpland.

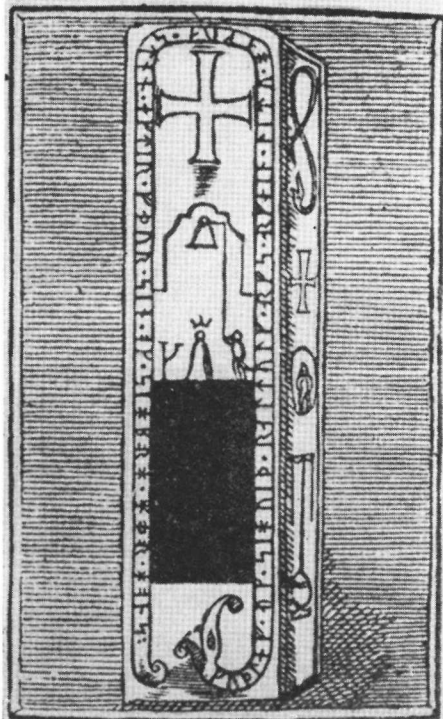

Fig. 336. U 595. Hargs skog, Hargs sn.
Efter träsnitt av Bureus.

Runsteen af 17. quarters högd, finnes på Moon emellan Hargz kyrkia och Sanda doch på Söderhargz ägor, hafwandes en efftertänkelig Ritning» (B 558: »Hargs Moen», L 273: »Hargs-Moen»).

N. R. Brocman har läst stenen år 1763, vilket framgår av en uppgift i »Resa til Helsingland» och av en anteckning i hans exemplar av *Bautil* (»N:o 558. Hargs Moen»). På det senare stället är nämligen med bläck tillskrivet: »wid stora landswägen mellan Söderharg och Sanda Vidi 1763».² Radloff: »Vid allmänna vägen $\frac{3}{8}$ mil söder från Harg är en hög runsten uprest.»

I uppsatsen »Roslagen» i *Runa* (fol.) h. 5 (1872) skriver Dybeck: »Socksens ende runsten — B. 558, L. 273 —, hvilken står på Svinnö egor å Hargs mon, undersöktes granneligen och hela ristningen öfverfördes på spännpapper.» I *Sveriges runurkunder*: »Stenen står på Hargsmon, å Svinnö egor, vester om landsvägen mellan Harg och Edbo. I synnerhet bildristningen å stenens båda sidor bär flerstädes märken efter okynniga knackningar.» — Vid sitt besök 1917 beskriver Brate runstenens plats på följande sätt: »Runstenen står rest på skogen söder om Hargs bruk vid landsvägens västra sida mellan vägskelet till Adolfsdal och Kråkmötet, vilket ortnamn förklaras egentligen vara 'Truppmötet och minna om krigiska tider'.» (Delvis samma uppgifter återfinnas i artikeln »Frösåkers härads runstenar» i Östhammars Tidning för den 15 juni 1917).

¹ Ett par bokstäver, som ha stått i kanten, äro bortrivna.

² Brocmans exemplar av *Bautil* tillhör UUB (R 556 a). På pärmens insida står följande uppgift: »De handskrifna anteckningarna äro egenhändiga af Olof Celsius d. ä.!» Denna uppgift är oriktig; anteckningarna äro Brocmans.

Runstenen står omkring 3 km. S om Hargs bruk, 425 m. NV om Kråkmötet, 150 m. S om infartsvägen till Adolfsdal, 45 m. V om den nya stora landsvägen, 4 m. V om den gamla. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Grisslehamn».

Hargstenen var känd redan av Johannes Bureus, som enligt Fa 6 har upptecknat inskriften den 4 maj 1594. Den tillhör sålunda de första inskrifter, som Bureus har granskat. Tydligen har den varit uppmärksammasad och känd, och Bureus har sannolikt hört talas om den under någon av sina resor. Anmärkningsvärt är, att också Aschaneus, som annars icke har varit verksam i dessa trakter av Uppland, har besökt Hargstenen. Denna rönte hedern att få vara med bland de 10 runstenar, som Bureus avbildade på sin runtavla *Runakänslans lärspan* (1599). Enligt *Monumenta Svec-Gothica* (1624) fanns stenen »På Hargs skogh i Vpland». Enligt Rheselius (Fa 6) stod den i »Hargh Sochn på Heden»; i Fa 10: 1 finnes följande uppgift: »J Harg Sochn widh vägen På skogen eler Moon»; enligt Fl 1: »På Moen melan Hargh och Edhbo sochner.» Aschaneus: »På Hargz skogen, i Roden.» — I *Ransakningarna* lämnas två uppgifter, dels »Emillan Hargz kyrkia och Sanda By finnes een Runsteen medh gamla Bookstäfwer, och dy knapt läsliche», dels »Uthj Frödåkers Häradh och Hargz S:ⁿ på Hargz-M...¹ som så kallas, ståår och een Runstehn uprätt...¹ är medh Runabookstäfwer inskriwit.» I Peringskiölds *Monumenta* kallas platsen »Hargz Moon»; där förekommer också följande uppgift: »En lång

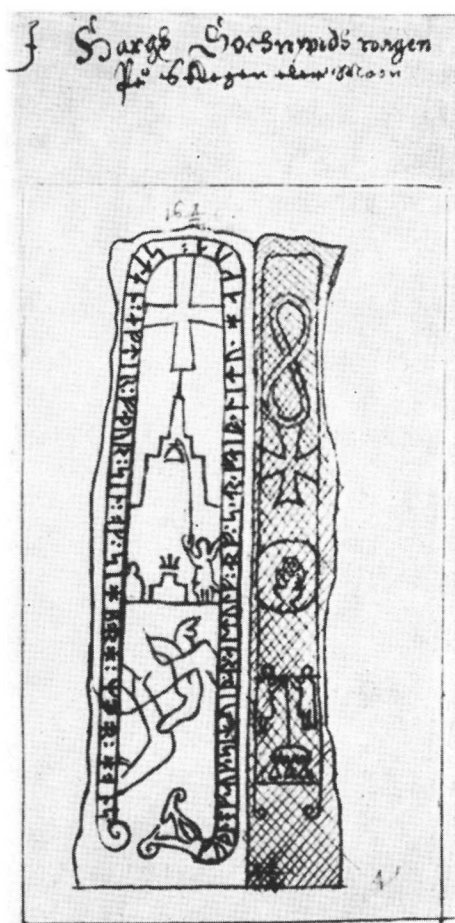

Fig. 337. U 595. Hargs skog, Hargs sn.
Efter teckning av Rhezelius i Fa 10: 1.

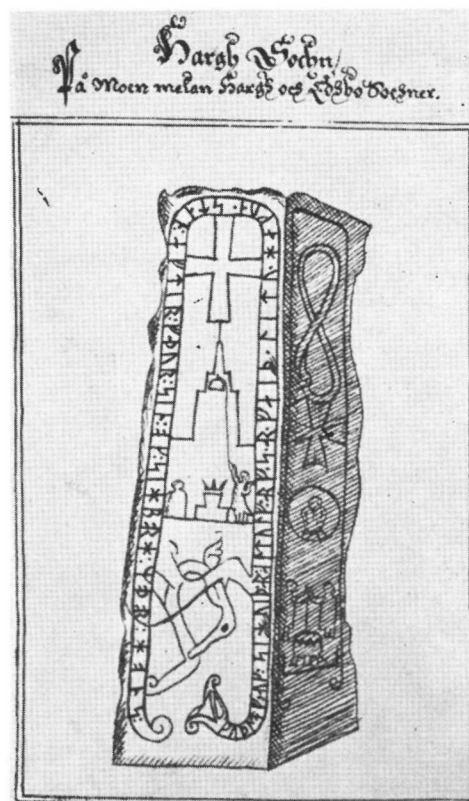

Fig. 338. U 595. Hargs skog, Hargs sn.
Efter teckning av Rhezelius i F 11.

Grå gnejsgranit. Höjd 2,42 m., framsidans bredd (på mitten) 0,63 m., högra sidans bredd (på mitten) 0,34 m. Ristningsytorna äro ojämma och ha många fördjupningar och fåror. Ristningen är tydlig; linjerna äro delvis mycket djupa, t. ex. i »klockan» och i »kyrkan».

Inskrift:

kuplef · uk · sihuipr · altulfsrf · s · ārfæi · - · litu · hakua · sten · æftir · fap̃ur · sin · ok · sihbōrh mōpōr ·

hans :

Guðlæifr ok Sigviðr, Aldulfs (?) arfar, letu haggva stæin æftir faður sinn ok Sigborg, móður hans.

»Gudlev och Sigvid, Aldulvs arvingar, läto hugga stenen efter sin fader och (efter) Sigborg, hans moder.»

Till läsningen: Före 1 k kunna inga säkra spår av sk upptäckas. I 1 k finnes mellan hst och bst en grund fördjupning, som sannolikt icke är huggen; dylika förrådiska fördjupningar förekomma flerstädes. 5 e har mitt på staven en rund punkt, som förefaller att vara huggen. 6 f har förlorat nedre delen av hst. T. v. om hst i 7 u finnes en fördjupning, som sannolikt ej är huggen. 9 s har formen |. 11 h har förlorat nedre delen av hst. Efter 15 r synas två punkter, som troligen äro huggna. I 16 a är bst svag. I 19 u finnes en fördjupning, som ej är

huggen. Bistaven är nedtill krokig. 21 **f** har ett egendomligt utseende: den övre bst som är grund och otydlig, träffar den undre vid övre ramlinjen; från den undre bst utgår en linje, som säkerligen är huggen och som torde utgöra en rättelse av ristaren (se pl. 139). Den följande runan (22) gör intryck av att vara en binderuna: $\mathfrak{H}$. Efter 23 **f** och 24 **s** äro sk säkra. Efter 25 $\overline{\text{ar}}$ finnas tre fördjupningar, som verka huggna men antagligen icke äro det. Runan 27 har dubbelsidig bst och bör därför här uppfattas som **æ**. Av runan 29 återstår endast övre delen; nedtill kunna möjligen spår av bst skönjas t. h. om hst. 31 **i** och 36 **k** äro ej stungna. 41 **e** är stunget. 43 **æ** har dubbelsidig bst. Efter 59 **h** finnes högt i slingan en fördjupning, som sannolikt ej är huggen. I 67 **a** synas spår som av en undre bst; den är svag och ojämn, men runan kan likväl möjligen uppfattas som **o**. Sk efter 69 **s** är säkert.

Bureus (F a 6): 7 $\overline{\text{au}}$; runföljden 9 **s**—30 **i** läses $\cdot \text{sihuip} \cdot \text{raltulf} \cdot \text{arf} \cdot \text{s} \cdot \overline{\text{ar}} \cdot \text{fain} \cdot$ 41 **n**. Sk efter 47 **r**, 51 **r**, 54 **n**, 56 **k**, 65 $\overline{\text{or}}$ endast en punkt; 67 **o**. — Aschaneus: $\text{kuplaf} : \overline{\text{auk}} : \text{sihuip} \text{altulf} \cdot \overline{\text{arf}} \cdot \text{s} \cdot \overline{\text{ar}} \cdot \text{fæi} - \cdot \text{litu} \cdot \text{hakua} \cdot \text{stan} : \text{æftir} : \text{fap̃ur} : \text{sin} : \text{ok} : \text{sihborh} \text{mõpor} : \text{hons} : —$ Rhezelius (F l 1): $\text{kupl̃tef} : \overline{\text{auk}} : \text{sihuipar} \cdot \text{altulf} : \text{arf} : \text{s} \cdot \overline{\text{ar}} \cdot \text{fæip} \cdot \text{litu} \cdot \text{hakua} \cdot \text{sten} : \text{æftir} : \text{fap̃ur} : \text{sin} : \text{ok} : \text{sihborh} \cdot \text{mõpor} : \text{hons} : —$ Hadorph (B 558): $\text{kuplifirk} \cdot \text{sihuipr} : \text{altulf} \cdot \overline{\text{arfs}} \cdot \overline{\text{ar}} \cdot \text{fæir} \cdot \text{litu} \text{hakua} \cdot \text{sten} \text{æftir} : \text{fap̃ur} : \text{sin} : \text{ok} : \text{sihborh} \cdot \text{mõpor} : \text{hons} \cdot$ — Dybeck: 5 **i**; 7 $\overline{\text{au}}$; sk före 24 **s** saknas; runan 29 läses **r**; 67 **o**. — Brate (1917): »Runslingans första namn är **kuplef** 1—6; 5 är trots Dybecks bestridande **e**, ty en dylik utvidgning av staven, som runan har, kan ej vara annat än en avsiktlig prick. I 9—15 **sihuipr** saknas v. nedre bistaven av 11 **h** † och även den högra är otydlig; i 15 $\mathfrak{H}$ **r** går bistaven nästan in till huvudstavens mitt; skiljetecken saknas därefter. De följande runorna . . . $\text{altulfarf} \cdot \text{s} \cdot$ äro sannolikt avsedda att vara gen. sg. *Aldulfs* men ristaren har efter 21 **f** felaktigt för tidigt ristat . . . $\overline{\text{ar}} \cdot \text{f} \cdot$. . . och därefter sökt rätta felaktigheten genom att efter densamma tillfoga . . . $\cdot \text{s}$. I binderunan 22 »utgår från mitten av staven en bistav till **a**, som sannolikt är huggen . . .; den fåra, som D II, 275 låter utgå uppåt från denna bistav till **a**, finnes ävenledes men går icke ända ned till spetsen av bistaven till **a**». Runföljden 25—29 »är $\overline{\text{ar}} \cdot \text{fair}$ men» sista **r** »ser nästan ut som **b** . . . Även efter . . . **sten** står kolon, men blott övre punkten har blivit uppritad. I . . . **hans** synes visserligen nedanför bistaven i . . . **a** † en jämnlopande fåra, men den kan icke vara huggen.» — v. Friesen: 7 **au** (!); sk efter 25 $\overline{\text{ar}}$; 29 **r**; 67 **o**.¹

Som redan litteraturförteckningen visar, har Hargstenen tilldragit sig ett mycket stort intresse. Den är också redan till det yttre ett ståtligt minnesmärke, utan jämförelse häradets förnämsta runsten. Anledningen till stenens berömmelse är i första hand att söka i de bilder, som pryda såväl framsidan som den högra smalsidan. Redan i Peringskiölds *Monumenta* nämnes det särskilt, att stenen har »en efftertänkelig Ritning» och i *Historiske Anmärkningar* uttalar sig Petter Dijkman jämförelsevis ingående om bilderna: »1. ORM-figuren är ritad wid brädderna på Stenen, hafwandes ormen hufwud. 2. Belangande tiden, då denne Runhäll må wara satt, är in genere at tala, det han är opsatt efter Christi Födelse, ty på honom stå twänne korss der under en kläcka på en Huusgafwel med sträng, som en Mans Bild i håller, lika som ringiande. Och är det bekant af Kyrkeio Historierne, at Påwen Sabinianus wid åhr Christi 604, en Toscaner, gjorde den förordning, at man skulle bruka kläckor wid Gudstiensten . . . På Stenen står ock Runska Stafwen K mot en mansbild med lång Kappa och Crona på hufwudet, om det skal betyda Christus, ty i stället för Ch, brukade de gamla K eller Kaun² . . . Å sidan af Stenen står en

¹ I läsningen (*Runorna i Sverige*, 3. uppl., 1928, s. 77) finnas tre tryckfel, som alla gälla beteckningen för binderunor: **auk** i st. f. $\overline{\text{auk}}$, **sihborh** i st. f. sihborh , **mõpor** i st. f. mõpor . I *Runorna* (1933) **uk**.

² Redan Bureus diskuterar i *Runaräfst* (s. 213 f.) detta egendomliga tecken: »På stenen widh Öregrund på Harghs skoghen, står et $\mathfrak{P}$ och ingen annan staf hosen, utan efter at en Konung medh krono å hufwudhena står ther bredho widh, dömer iagh så at thet antingen märker Kunughr thet är Konung thep therföre så fordom kallades, at alle

liten orms bild, sedan ett kors, menniskia eller Helgons bild, och rökelse kar, efter hwart annat.» Av stenens bilder drager Dijkman slutsatserna, att »de denna tiden kallat folket tilsamman med Kläckor, eller til det ringaste brukat Kläckor wid Kyrkio-Ceremonierne» samt att man tyckes ha »brukat rökelse i församlingarne». Även N. R. Brocman framhåller »Ritningens» värde: »Af Skriften . . . kan denne Sten äljäst icke vara så mycket märkwärdig . . . Men af Ritningen, som föreställer en Kyrkogafwel och högt däruti en Klocka (hwilken med et Tåg ringes på Marken) samt flera i Kyrkor öfliga Förrättningar, som här föreställas, är nog tydligt at denne Runsten hörer til den Tid, då Kyrkor allmänt fåt byggas, och det warit et högt förtjänande Werk at bidraga til deras Fullbordan, Underhåll och Prydnad.» Brate beskriver bilderna på stenen på följande sätt i sina anteckningar 1917 (och i Östhammars Tidning den 15/6 1917): »På framsidan avbildas under korset ett kyrktorn eller en klockstapel, vari en ringklocka är upphängd, som en man, som nedanför står längst t. h. på en rak linie tvärs över stenens mittyta mellan slingorna, ringer genom att draga i ett rep. T. v. om mannen står en kvinna och t. v. om henne runan ʀ k , som kanske betyder *k(irkia)* 'kyrka'. Under linien finnas ornament, som äro svåra att reda. Ormhuvudet har två tänder, vilkas spetsar vidröra varandra; i ögat finnes en punkt. Högra kantsidan har överst en ornamentslinga, så ett kors, därunder en kvinnobild inom en ring och nederst avbildning av två män, som tyckas på en stång på axeln bära en kittel, som hålles över en eld med tre lågor. På en T-formig ställning från kittelns botten stå fyra spetsar, som förmodligen beteckna det, som kokas. I D. II, 275 avbildas dessa spetsar oriktigt som människohuvuden.»

I avhandlingen *Bonaden från Skog* (1923) behandlar E. Salvén (s. 73 f.) Hargstenens klockstapel, som visar samma huvuddrag som bonadens stapel. Salvén framhåller, att staplar i avsatser »byggdes i vårt land redan under tidig medeltid, att döma av den ristade bild, som finnes på ovan nämnda runsten vid Hargs bruk . . . Bilden visar en byggnad i tre avsatser över varandra, en undre bredare än en övre. Dess uppdelning i avsatser med så väsentlig breddskillnad anger, att teckningen återgår på en byggnad av trä . . . Å mitten av den översta avsatsen finnes ett spira-liknande krön, som fortsättes uppåt och förenas där med ett stort, fyrarmat kors. I byggnadens översta avsats hänger en bikupeformig klocka, som framställes kunna sättas i rörelse genom hävarm med klocksträng. I byggnadens nedersta avsats står en manlig figur och drar i klocksträngen. Till vänster om denne finnas några figurer, som äro svåra att förklara. Det är icke möjligt att bilden skulle föreställa en kyrka. Genom att den har sin största utsträckning på höjden, får den ett torns karaktär och måste därför med säkerhet tolkas som stapel för klocka. De partier, som föreställa sidotakfall, äro visserligen ej lutande, men denna avvikelse i teckningen torde få tillskrivas ett förbiseende av den, som ristat bilden, vilken också är helt schematisk. Intet tvivel råder om att icke ristningen av byggnadsbilden skulle vara samtidig med runornas ristning.» Sedan Salvén återgivit inskriften efter Brates läsning, fortsätter han: »Stenen är alltså en minnesvård, som tvenne män rest efter sin fader och dennes moder. Det ligger intet omotiverat uti att på en sådan minnesvård återge bilden av en stapel med klocka. Tvärtom hänger denna framställning intimt samman med stenens egenskap av minnesvård över döda, ty klockorna och deras ljud ansågos under medeltiden liksom långt senare spela stor roll vid olika tillfällen i människans liv, icke minst vid döden. Jag behöver endast påpeka den s. k. själaringningen, ett bruk, som säkerligen går långt ned i medeltiden. Runstenens bild kan kanske utgöra det tidigaste exemplet härpå från vårt land . . . Samma egenskaper tillade man klockorna redan vid kristendomens allra första dagar i vårt land och därför kan bilden av

Landsens läghenbeter och undersåternes tarwer ägha Konungenom kunughr wara.» Bureus framhåller emellertid, att denna »k-run» också kan vara en förkortning för ʀnþnʀ , »ty han war en brodheren som sten reste eftir Arf födhur sin. Så at han tå Konungen war then ther tänknadhes.»

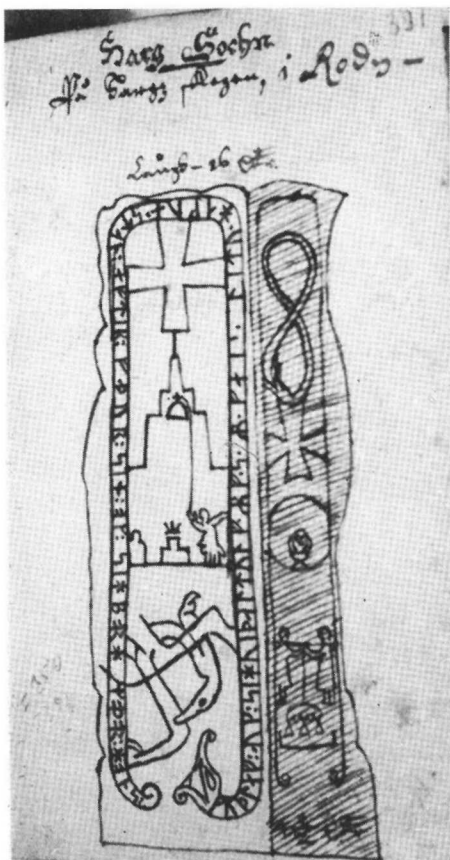

Fig. 339. U 595. Hargs skog, Hargs sn.
Efter teckning av Aschaneus.

en klocka hängande i stapel mycket väl hava ansetts vara lämplig på en minnesvård över döda, varför stapelbildens ristning med all säkerhet torde vara samtidig med runornas ristning.»

Hargstenen skulle sålunda visa, »att den fristående klockstapeln såsom byggnad betraktad är en företelse i vårt land, som fanns redan under första kristna tiden». Då ordet *harg* betyder 'hednisk offerplats', har en gammal kultplats »säkerligen funnits i socknen Harg... Av flera skäl valde missionärerna ofta sådana ställen som platser för sitt omvändelsearbete. Det är därför sannolikt, att kyrka byggdes i Harg redan mycket tidigt och att nämnda runsten möjligen avbildar stapeln vid kyrkan på denna plats.»

Vad det stora korset, som kröner Hargstenens klockstapel, beträffar, skulle det, som Salvén framhåller (a. a. s. 79), »hava kunnat förekomma där, utan att det behövde sättas i samband med stapelbilden. Det är också av en dimension, som i förhållande till stapeln är allt för stor, varför det är möjligt, att ifrågavarande kors från början endast tänkts såsom märke på stenen utan samband med stapeln. Korset överensstämmer också till storlek och form med motsvarande å många andra korsprydda runstenar. Säkerligen är det likväl icke utan mening, som man framställt korset sammanhängande med spiran på stapelns översta avsats. Man har — helt obekymrad om korsets i förhållande till stapeln för stora mått — velat framställa stapelns spira upptill krönt av ett kors, samtidigt som korset antagligen finnes på stenen för sin egen skull för att framhålla stenen såsom 'kristen'.»

Vad slutligen den »bikupeformiga» klockan angår, är den av ålderdomlig typ, som är väl känd från tiden före år 1200 (se Salvén, a. a. s. 81 f.).

Otto v. Friesen uppfattar framsidans bilder på ett från Salvén något avvikande sätt. I *Runnorna i Sverige* (1928) framhåller han nämligen: »Även ornamentiken visar brist på övning, men av stort intresse är den interiör han [= ristaren] ger av en kyrka med klocktorn och ringare samt (enligt Bautil, nu är detta parti skadat) en tronande himladrottning.»

I motsats till Sikahällen (U 529) tillåter Hargstenens runinskrift en datering av ristningen, även om en tidfastning icke kan bli särskilt noggrann.

Ristaren har uppenbarligen icke varit någon framstående mästare med vana att rista runstenar. Detta framgår redan av ett egendomligt skrivefel och av det sätt, på vilket han har utfört rättelserna. Runföljden 16—29: *altulfsr̃f · s · ar̃fæir* tolkas i *UFT* h. 9 (s. 129) som »Åldulfs-Serfs arfvingar?». Det är emellertid sannolikt, att ristaren här har gjort sig skyldig till en felhuggning. Han har åsyftat att rista : *altulfs · ar̃fæir*. Den egendomliga felristningen kan förklaras av att ristaren först har hoppat över *s* i *altulfs* och fortsatt med *ar̃f*, *ᚱᚿ*, innan han upptäcker sitt fel. Därefter försöker han rätta felet genom att ändra *ᚱᚿ* (*ar̃f*) till *ᚱᚿ* men får genom denna ändring *sr̃f* i st. f. det avsedda *s ar̃f*. Han bestämmer sig då för att skriva om stället, sätter in ett sk (·) och den förut uteglömda *s*-runan. Inskriften blir alltså korrekt, om man hoppar över binderunan 22 *sr* och 23 *f*.

Att Hargstenen är yngre än den stora massan av 1000-talets runstenar, står omedelbart klart och har även tidigt observerats av forskningen. Inskriften får i viss mån sin prägel av några utpräglade unga drag i runformer, stavning och, som ovan framhållits, i ornamentik. Vad runformer beträffar, är Hargstenen, såsom v. Friesen påpekat i *Runorna* (s. 229), uppenbarligen ristad med det s. k. helstungna runalfabetet på det äldre stadium, då *d*, *g*, *p* ännu få »nöja sig med de 16-typiga runradernas ↑(1)Þ»¹. Också skrivningar som t. ex. *fap̃ur*, *moþ̃or* hänvisa på en relativt sen tid.

Redan Bureus anför (i *Runaräfst*, s. 203) Hargstenens skrivningar som exempel på binderunor, och Verelius återger inskriften (i *Manuductio ad runographiam*) i samma syfte, eller som han säger för att visa »Runornas sammandragning». Verelius kommenterar: »Här bindas i hop ǀ och ǁ, ǀ och þ, ǀ och ʀ. två gånger ǀ och ʀ. två gånger sammaledes ǀ och þ.» Också Dijkman har haft sin uppmärksamhet riktad på binderunorna: »Literaturen beläggande, så är mycket artigt til at see de gamlas maner, at rita två eller tre stafwar uthi eller på en Staf, med sin fulla mening och figur, som i orden *Auk*, hwilket har två stafwar allenast, och har likwäl trenne stafwars bemärkelse. *Arfs*, *Arfain*, *Fathur*, *Sigborh*, *Mothor*, sammaledes.» Att binderunor av denna typ utgöra ett ungt drag, framhålles av Brocman, som fastställer, att inskriften »med några Runors Sammandrag i en Figur förräder sin ungdom».

Unga drag i inskriften äro vidare t. ex. *kup̃lef* (nominativ), skrivningen *ok* för 'och', *sten*, *æftir*. I *arf̃air* 'arvingar' skrives pluraländelsen *æir* i st. f. väntat *ar*. Denna skrivning kan, såsom v. Friesen

påpekat (*Runorna i Sverige* 1928, s. 78), »antyd det uppländska uttalet (*ar*)fær (Upplandslagens *arwær*)». Att ǀ i denna inskrift betecknar *æ*, insåg redan Bureus. I *Runaräfst* (F a 14), s. 126 f. skriver han: »Åter på någhre stenar fins ǀ wara ä. och ǀ wara a . . . På Harghs skogh ʀÞǀ · ʀÞǀ Arfs arfain ǀÞǀ ʀ æftir.» Såsom v. Friesen har framhållit (a. a. s. 77), är emellertid ristaren »tydliggen beroende av äldre runstenars mönster. Detta framgår såväl av ornamentiken som av dedikationsformeln (märk formen *auk*¹ jämte *ok* och *litu* för väntat *letu*)». Enligt *Runorna* (1933) anknyter Harginskriften »till de sena uppländska runstenarna. Traditionen är sålunda icke helt död, då ristningen kommer till. Den osäkerhet i stavning och fumlighet i ornamentik, som ristaren röjer, äro nog snarare vittnesbörd om hans egen bristande övning än om ett större tidsavstånd från Upplands övriga runstenar. Förmodligen bör inskriften förläggas något ned på 1100-talet.» Tidigare har v. Friesen daterat inskriften till »omkr. 1125—1150»² och till »mitten av 1100-talet»³. En noggrannare tidsfästning än från förra hälften av 1100-talet torde f. n. icke vara möjlig att åstadkomma.

Sönernas namn *Guðlaifr* och *Sigviðr* äro båda väl kända i runinskrifter. Om det förra se S. B. F. Jansson, *Runstenen i Stora Rytterns kyrkoruin* (i: *Västmanlands fornminnesförenings årskrift* 1940—41), s. 1, om det senare se Sö 276. Namnet *Sigborg* är däremot synnerligen ovanligt; det finnes eljest aldrig belagt i någon runinskrift. Detsamma gäller det namn som skrives *altulfs* (gen.). Brate och v. Friesen uppfatta det som 'Aldulv'. I *Runorna* (1933) återges det i fisl.

¹ Läsningen är sannolikt oriktig, se ovan till läsningen, kommentar till 7 u. I *Runorna* (1933) läses också v. Friesen *uk*.

² Se E. Salvén, *Bonaden från Skog* (1923), s. 64.

³ *Runorna i Sverige* (1928), s. 78.

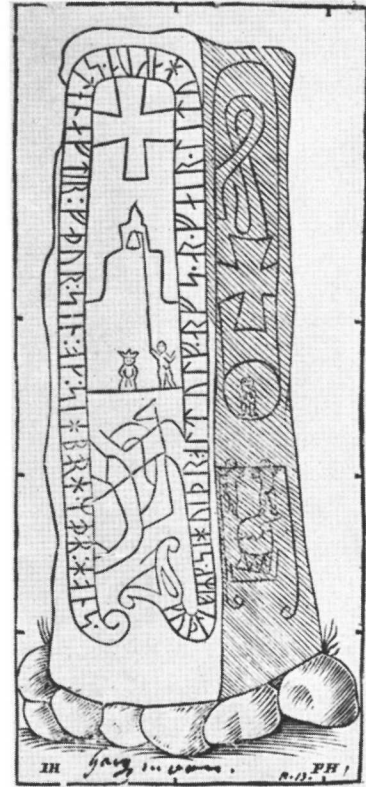

Fig. 340. U 595. Hargs skog, Hargs sn. Efter B 558.

